

ERGENLERDE GÖRÜLEN KURAL DIŞI DAVRANIŞLARIN AİLE İŞLEVSELLİĞİ VE YAŞAM KALİTESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Arş.Gör.Fatoş Bulut ATEŞ
Prof.Dr.Turan AKBAŞ

ÖZET

Bu araştırmada 14-18 yaş aralığında bulunan ergenlerde görülen kuraldışı davranışların aile işlevselliği ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden 695 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada “Kuraldışı Davranış Ölçeği”, “Aile Değerlendirme Ölçeği”, “Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği” ve araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Verilerinin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U Testi’nden yararlanılmıştır. Araştırmada; “problem çözme”, “iletişim”, “roller”, “duygusal tepki verebilme”, “gereken ilgiyi gösterme”, “davranış kontrolü” ve “genel işlevler” açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlere kıyasla; “yaşam kalitesi” düşük olan ergenlerin de yaşam kalitesi yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranış gösterdiği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, kural dışı davranış, aile işlevleri, yaşam kalitesi.

ABSTRACT

In this research, delinquency of adolescents at 14-18 year old were aimed to investigate in terms of family functioning and quality of life. Data were collected with 695 high school student (9, 10, 11, 12 grades). Data were collected by means of “Delinquency Scale”, “Family Assesment Device”, “Personal Inquiry Form” prepared by researcher, “Kiddo Kindl Quality of Life Questioner”. The data are analyzed using nonparametric statistical method Mann Whitney-U. In the study it was found that, the adolescents whose family having an unhealthy functioning in terms of problem solving, communication, roles, affective responsiveness, affective involvement, behavior control and general functions, tend to have more delinquent behaviours than the ones whose family having an healthy functioning. In addition the adolescents who have got low quality of life tend to have more delinquent behaviours than the ones who have got high quality of life.

Keywords: Adolescence, delinquency behavior, family function, quality of life.

GİRİŞ

Ergenlik dönemi ve ergen davranışları yıllarca araştırmacıların ilgisini çekmiş ve çok yönlü olarak araştırılmıştır. Pek çok değişimin yaşandığı bir geçiş süreci olarak kabul edilen bu dönemde (Tamar, 2005), ergenin başarması gereken en önemli görevlerden biri bu değişimlere sağlıklı uyum yapabilmesidir. Gelişimsel özelliklerindeki değişimlerin yanı sıra, ergenin iyilik halini tehdit eden kuraldışı

davranışları gösterme eğiliminin, bu dönemde arttığı gözlenmektedir (Jessor, 1991). Bu durumun nedeni araştırıldığında kuraldışı davranışlarda bulunmanın ergene bir takım kazanımları olduğu bulunmuştur. Bu kazanımlar arasında kendini ispat etme, kişisel kimliğini doğrulama, kendi yaşamını kontrol edebilme, yetişkin otoritesine ve geleneksel topluma karşı açıkça karşı koyma, akran grubuna kabul edilme, kaygı, engellenme, yetersizlik ve başarısızlıkla baş etme sayılabilir (Jessor, 1991; Çok ve Karaman, 2008). Bu araştırmada 'kuraldışı' olarak adlandırılan davranışlar, bazı araştırmalarda risk, problem, anormal, sapan, suç davranış olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2000; Delikara, 2001; Siyez, 2006). Bu tanımlamalardan riskli davranış dışındaki kavramların ergeni olumsuz biçimde etiketlediği ile ilgili görüşler yer almaktadır (Yılmaz, 2000). İlgili literatür incelendiğinde, ergenlik döneminde risk ya da problem davranış olarak adlandırılan davranışlar arasında sigara, alkol, madde kullanımı, fiziksel şiddet, saldırganlık, hırsızlık, çete kurma, çetelere üye olma, silah taşıma, yalan söyleme, kurallara uymama, evden kaçma, okuldan kaçma, erken yaşta cinsel ilişki, ergen gebeliği sayılabilir (Haugaard, 2001; Adams ve Berzonsky, 2003; Gullota ve Adams, 2005). Bu tür davranışların bazılarının kural dışı davranış olarak değerlendirilmesi davranışın görülme sıklığı ve ergenin yaşı gibi değişkenlere bağlıdır (Jessor, 1991).

Kuraldışı davranışları açıklayan kuramların literatürde biyolojik yaklaşımlar, sosyolojik yaklaşımlar ve psikolojik yaklaşımlar şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Biyolojik yaklaşımlar, problem davranışlarda genetik aktarımın etkisini inceler (Sprinthall ve Collins, 1995). Hirschi (1969) tarafından geliştirilen Kontrol Teorisi ve Sosyal Gelişim Kuramı kural dışı davranışları sosyolojik boyutla açıklamaya yarayan yaklaşımlardandır. Hirschi, suçlu davranışı bireyin toplumla kurduğu bağlara dayanarak açıklamaktadır. Bu bağlar zayıfladığında, sosyal kontroller olmadığında genç, suçlu etkinliklerde bulunma girişimlerinde serbest kalır. Hirschi, tüm insanların potansiyel suçlu olduğunu ve ahlaki değerlerin değil, sosyal kontrollerin yasa ve düzeni sağladığını ileri sürer. Hirschi, toplumda tüm bireylerin karşı karşıya oldukları tutarlı bir değer sistemi olduğunu, toplumla bağları zayıf olan suçluların ise bu ahlaki değerlere karşı koyduğunu ileri sürer (Akt: Kaner, 1992). Jessor (1991) tarafından geliştirilen Problem Davranış Teorisi psiko-sosyal temelli yaklaşımlar arasındadır. Problem Davranış Teorisi, problem davranışların nedenlerini şu üç sistem ile açıklamaktadır: Kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi. Kuramsal olarak başarı ve gelecekle ilgili beklentilerin düşük olması problem davranışlara olan yatkınlığı göstermektedir. Kişisel inanç yapısı içerisinde sosyal eleştiri, yabancılaşma, benlik algısı ve içsel-dışsal kontrol yer almaktadır. Bu değişkenlerin problem davranışlara karşı koruyucu bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Algılanan çevre sistemi ise, ebeveyn, arkadaş kontrolü gibi problem davranışları doğrudan etkilemeyen değişkenlerden oluşan uzak yapı ve problem davranışlarla ilgili arkadaş onayı, arkadaş modelleri gibi doğrudan etkisi olan yakın yapıdan oluşmaktadır. Davranış sisteminin içinde ise yaşamın belli dönemlerinde görülen, suç içeren ya da içermeyen gibi problem davranışların yapısı ile sağlığa yönelik davranışları içeren uygun davranışlar yapısından oluşmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Jessor ve ark., 1995).

Yabancı literatür incelendiğinde, kural dışı davranışların, özellikle ailesel nitelikler ile ilgili çok çeşitli değişkenler açısından incelendiği görülmektedir. Örneğin; *aileden algılanan sosyal destek* (Buysse, 1997; Torrente ve Vazsonyi, 2008), *ebeveynlerden çocuklara anti-sosyal davranışların aktarımı* (Dogan, Conger, Kim ve Masy, 2007), *ebeveyn kontrolü ve izleme davranışı* (Pettit ve ark., 2001; DiClemente ve ark., 2001), *evlilik çatışması* (Cui, Donellan ve Conger, 2007; Benson, Buehler ve Gerard, 2008), *etkisiz ebeveynlik* (Buehler ve Gerard, 2002), *ebeveyn kabul-red* (Trentacosta ve Shaw, 2008), *ergen-ebeveyn çatışması* (Pardini, Loeber ve Loeber, 2005), *ebeveyn stilleri* (Slicker, 1998), *aile içi şiddet* (Benson, Buehler ve Gerard, 2008; Edens, Skopp ve Cahill, 2008) ... gibi.

Ülkemizde ise riskli, suç içeren, problem, antisosyal davranış olarak adlandırılabilen kural dışı davranışların daha çok suç işlemiş ya da işlememiş (Erdoğan, 2005), ıslah evinde bulunan ya da bulunmayan (Feimi, 1998) ergenler üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, sabit bir suçu bulunmayan, genel popülasyonda yer alan ergenlerin kural dışı davranış eğilimlerinin ve bunun çeşitli değişkenler ile ilişkisinin incelenmesine yönelik araştırmaların (Yılmaz, 2000; Balkaya ve Ceyhan, 2007) daha az sayıda olduğu görülmektedir. İlgili Türkçe literatür incelendiğinde, kuraldışı davranışlar ile ilgili en çok araştırılan konuların; bu tür davranışların *görülme sıklığı* (Aras ve ark., 2007; Siyez, 2007) *suçlu grubun sosyo-demografik* (yaş, cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi... gibi) *özellikleri* (Akduman ve ark., 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007), *aile ilişkileri* (Sipahioğlu, 2002; Kaner, 2001), *akran ilişkileri* (Kıran, 2002; Delikara, 2001), *okul başarısızlığı* (Feimi, 1998), *koruyucu ve risk faktörleri* (Alkaşifoğlu, 2009) ve *suçu önleme çalışmaları* (Siyez ve Palabıyık, 2009; Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004) olduğu görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında, kural dışı davranışların aile boyutu ile ilişkisini belirleme ihtiyacından ötürü, aile değişkeni çeşitli yönleri ile incelenmiştir. Yaşamın her döneminde olduğu gibi ebeveyn çocuk ilişkileri ergenin riskli davranışları göstermeye eğilimli olduğu ergenlik döneminde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Robin ve Foster'a (1989) göre, ergenin anne babası ile ilişkileri, ergenin bu döneme uyum sağlamasında etkilidir. Ergenlik döneminde anne-baba ile olumsuz ilişkiler yaşamak, ergenin uyumunu olumsuz etkilemektedir. Buna karşın, anne baba ile kurulan yakın ve sıcak ilişkiler, ergenin bireyselleşmesine ve yaşadığı değişimlere kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Katı, soğuk ve uzak ilişkiler ise bu dönemi hem ergen hem de ana-baba için daha zor bir hale getirebilir. Aile ortamı fiziksel gereksinimleri sağlamanın yanında sevilme, ilgi ve değer görme gibi duygusal ihtiyaçların karşılanmasını da sağlar. Ailede duygusal etkileşimin azlığı ergenin yalnızca duygusal gelişimini olumsuz etkilemez aynı zamanda suça yönelmesinde de etkili olabilir (Gullato ve Adams, 2005). Genel olarak bakıldığında, ailede şiddet görme, aile içinde sürekli kavga olması, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal, aile bireylerinin nasıl model olduğu, ebeveynlerin tutumu ergenlerin riskli davranışlara yönelmesinde etkili olabilmektedir (Slicker, 1998; Buehler ve Gerard, 2002; Edens, Skopp ve Cahill, 2008). Yukarıda bahsedilen bu durumların bireylerin hem aile hem de kişisel yaşam kalitelerini

etkilediği söylenebilir. Yaşam kalitesi, yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsamaktadır. Fiziksel ve maddi iyilik hali, sosyal yaşama katılımı sağlayan aktivitelerde tatminkarlık, boş zaman aktiviteleri, psikolojik durum, fonksiyonel yetenek, emosyonel, manevi ve cinsiyet açısından iyi olma hali, aile ve arkadaşlarla ilişkilerde tatminkarlık, gelecek ile ilgili oryantasyon gibi yaşam kalitesi göstergeleri, kişinin karakterine, yaşamı algılayış biçimine, sosyo-kültürel alışkanlıklarına bağlı olarak değişim gösterir (Kayıhan, 2007). Park ve arkadaşlarına (2003) göre ise aile yaşam kalitesinden memnun olmak şu şekilde tanımlanabilir: a) Ailenin ihtiyaçlarının karşılanması, b) Aile üyelerinin birlikte yaşamaktan zevk almaları, c) Aile üyelerinin kendileri için önemli şeyleri yapabilmeye şansına sahip olmaları. İlgili Türkçe literatür incelendiğinde, ergenlerde görülen kural dışı davranışların yaşam kalitesi açısından yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Bu konuda hissedilen eksiklikten yola çıkılarak yaşam kalitesi de bağımsız değişken olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada şu soruya yanıt aranmaktadır: ‘Ergenlerin kural dışı davranışları; ailenin problem çözme, iletişim, rol dağılımı, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevleri ve ergenin yaşam kalitesi açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?’

Amaç

Bu araştırmanın amacı, 14-18 yaş arası ergenlerde görülen kuraldışı davranışları aile işlevselliği ve yaşam kalitesi açısından incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, Aile Değerlendirme Ölçeği alt boyutları açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, toplam yaşam kalitesi düzeylerine (düşük- yüksek) göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar, aile yaşam kalitesi düzeylerine (düşük- yüksek) göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2008/2009 eğitim öğretim yılında Adana ili merkez ilçelerinde resmi ve özel liselere devam eden öğrenciler arasından oransız küme örnekleme yöntemi ile seçilmiş 695 ergen oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan ergenlerin 378’ si kız ve 317’ si de erkektir ve yaşları 14 ile 18 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 16.5’ tir.

Veri Toplama Araçları

Kuraldışı Davranış Ölçeği: Kuraldışı Davranışlar Ölçeği (KDÖ), Kaner (1996) tarafından ergenler arasında resmi kurumlara yansımayan, ancak yakalanmış olsalardı çoğu suç olarak kabul edilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek davranışları

belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ergenlerin kendi bildirimine dayanan bir ölçek olan KDÖ, 9 alt ölçek ve 38 maddeden oluşan Likert tipi bir ölçektir. Seçenekler ‘hiçbir zaman’ (1 puan), ‘bir ya da iki kez’ (2puan), ‘üç ya da dört kez’ (3 puan), ‘beş ya da daha fazla’ (4 puan) olarak puanlanmaktadır. KDÖ toplam puanının yüksek bulunması suç işleme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Testin, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.93, Spearman-Brown formülüyle hesaplanan testi yarılama güvenilirlik katsayısı ise 0.89 olarak belirtilmiştir (Delikara, 2001). Bu araştırma kapsamında Kuraldışı Davranış Ölçeği’ nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam puan için .93 olarak bulunmuştur.

Aile Değerlendirme Ölçeği: Epstein ve Bishop tarafından 1983 yılında geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçek, daha önce geliştirilmiş olan McMaster Aile İşlevleri Modelinin klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir. Ölçek, yedi alt boyuttan ve toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Alt boyutlar şunlardır: problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler. Bu ölçekte puanlar 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağsız) arasında değişmektedir ve 2.00’nin üzerindeki puan ortalamaları aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidiş olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı alt ölçekler için .38 ile .80 arasında değişmektedir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısının ise alt ölçekler için .62 ile .89 arasında değiştiği görülmektedir (Bulut, 1990). Bu araştırma kapsamında, Aile Değerlendirme Ölçeği’ nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve alt ölçekler için .44 ile .89 arasında bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında her alt ölçeğin toplam puanları o alt ölçeğin madde sayısına bölünerek 1 ile 4 arasında değişen ortalama puanlar elde edilmiştir. Daha sonra bu ortalama puanlar 2 kesme noktası referans alınarak sağlıklı ve sağsız olmak üzere dikotomik hale dönüştürülmüştür.

Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği: Ölçek Ravens-Sieberer ve Bullinger (1998) tarafından geliştirilmiş, Eser ve arkadaşları (2004) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçeğin ergen formu, ergenlerin bedensel, ruhsal ve sosyal yaşantılarını herhangi bir hastalığa bağlı olmaksızın değerlendiren ve yaşam kalitesi boyutuyla ölçen, 24 maddeden oluşan, beşli Likert tipi bir araçtır. Ölçeğin bir toplam yaşam kalitesi, altı alandan {bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş ve okul} oluşan yedi ayrı puanı vardır. Puan arttıkça algılanan yaşam kalitesi de iyileşmektedir. İç tutarlılık düzeyleri incelendiğinde ise Cronbach Alpha değerleri yukarıdaki toplam yaşam kalitesi, bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş, okul alanları ve hastalık modülü için sırasıyla ile 0.83, 0.70, 0.73, 0.70, 0.71, 0.58, 0.55 ve 0.81 olarak bulunmuştur (Eser ve ark., 2004). Bu araştırma kapsamında, Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği’ nin toplam puan ve aile alt boyutu için iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre, Cronbach Alfa değeri toplam puan için .84 ve aile alt boyutu için ise .78 olarak bulunmuştur. Yaşam kalitesi düzeyi yüksek ve düşük ergenleri belirlemek için Kiddo-Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği’ nden alınan puanların aritmetik ortalamasının yarım standart sapma alt

ve üstü bu araştırma için kesme noktası kabul edilmiştir. Buna göre, Kiddo-Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği'nden 53 puan ve altı düşük yaşam kalitesi, 67 puan ve üstü yüksek yaşam kalitesi olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın istatistiksel analizinde 2 düzeyde anlamlı farklılığın incelendiği durumlar için Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Analizlerde parametrik olmayan istatistiklerin kullanılmasının nedeni; örnekleme yer alan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının normal dağılımı yansıtmaması sonucunda parametrik analizler için gerekli olan "normallik" varsayımının karşılanamamış olmasıdır. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlamasında .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

BULGULAR

Kuraldışı Davranış Ölçeği' nin alt boyutları araştırmanın analizlerinde kullanılmamış yalnızca toplam puan üzerinde hesaplamalar yapılmıştır. Ancak, 'kuraldışı davranışlar' ile ilgili okuyucuda fikir oluşturabilmek adına, bu çalışmada ergenler tarafından daha sık başvurulan davranışları göstermek için ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nde 'beş ya da daha fazla kez' yaptıklarını bildirdikleri bazı maddelere ilişkin frekans dağılımı Tablo-1' de sunulmuştur.

Tablo-1 Ergenlerin KDÖ' de 'Beş ya da Daha Fazla Kez' Yaptıklarını Bildirdikleri Bazı Maddelere İlişkin Frekans Dağılımı

Kuraldışı Davranışlar	n	%
Sınavlarda kopya çekmek	244	35.1
Sözlü ya da yazılı sınavlarda fisıldamak.	230	33.1
Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak	90	12.9
Yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek	88	12.7
Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek	80	11.5
Öfkelenildiği zaman eşyaları kırmak.	76	10.9
Yasaların görmeye izin vermediği filmlere gitmek	65	9.4
Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak	64	9.2
Okuldan kaçmak	62	8.9
Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak	56	8.1

Tablo-1' den elde edilen bilgilere göre, bu araştırma kapsamında, sınavlarda kopya çekme (%35.1), sınavlarda fisıldama (%33.1), yasaların izin vermediği araçları kullanma (%12.9), alkollü içkiler içme (%12.7), kavga etme (%11.5), eşyaları kırma (%10.9), yasaların izin vermediği filmlere gitme (%9.4), araç kullanırken hız limitini aşma (%9.2), okuldan kaçmak (%8.9) ve kavgaya katılma (%8.1) ergenlerin sıklıkla başvurduğu kuraldışı davranışlardandır.

Aile İşlevselliği ve Kuraldışı Davranışlar : Aile Değerlendirme Ölçeği' nin her bir alt ölçeğine ilişkin kuraldışı davranış puanlarının anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçları Tablo-2' de sunulmuştur.

Tablo 2
Aile Değerlendirme Ölçeği' ne Göre Ergenlerin Kuraldışı Davranış Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçekler	N	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p	
Prob.Ç	S.lı	329	47	299.68	98595	44310	.000
	S.sız	361	50	387.26	139800		
İletiş.	S.lı	329	47	314	103423.5	49138.5	.000
	S.sız	354	50	367	130162.5		
Roller	S.lı	319	47	299.08	95405	44368	.000
	S.sız	358	50	374.58	134098		
D.T.V.	S.lı	350	47	321	112414	50989	.001
	S.sız	339	50	369	125291		
G.İ.G.	S.lı	332	48	325	107954	52676	.04
	S.sız	349	49	356	124267		
D.K.	S.lı	434	48	328.24	142457	48062	.01
	S.sız	251	50	368.52	92498		
Genel İ	S.lı	412	47	314.63	129627	44549	.000
	S.sız	268	50	380.27	101913		

Tablo 2’de görüldüğü gibi, ailelerin problem çözme (U= 44310, p<.001), iletişim (U= 49138.5, p<.001), roller (U= 44368, p<.001), duygusal tepki verebilme (U= 50989, p<.01), gereken ilgiyi gösterme (U= 52676, p<.05), davranış kontrolü (U= 48062, p<.05) ve genel işlevler (U= 44549, p<.001) açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev göstermesine göre ergenlerin kuraldışı davranış puanları sağlıklı işlev gösterenler lehine anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve

genel işlevler açısından aileleri sağlıklı işlev gösteren ergenlerin, aileleri sağlıklı işlev gösteren ergenlere göre daha fazla kuraldışı davranış gösterdikleri söylenebilir.

Yaşam Kalitesi ve Kuraldışı Davranışlar: Toplam yaşam kalitesi ve aile yaşam kalitesi yüksek ve düşük ergenlerin, Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını incelemeye yönelik yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 3’ te sunulmaktadır.

Tablo 3 *Toplam Yaşam Kalitesi ve Aile Yaşam Kalitesi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları*

	Yaşam Kalitesi	n	Ortanca	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
TOPLAM Y.K.	Yüksek Y.K.	213	46	187.92	53070	17235	.000
	Düşük Y.K.	218	51	243.44	40026		
AİLE Y.K.	Yüksek A.Y.K.	429	47	269.21	115489.5	23254.5	.000
	Düşük A.Y.K.	161	52	365.56	58855.5		

Tablo-3’ te görüldüğü gibi, hem toplam yaşam kalitesi (U=172235. p<.001) hem de aile yaşam kalitesi (U= 16281.5. p<.001) yüksek ve düşük ergenlerin kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık vardır. Grupların ortancaları incelendiğinde ise, yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin kuraldışı davranış ölçeği puanlarının (46) yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin puanlarından (51) düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, aile yaşam kalitesi yüksek olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının (47) aile yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin puanlarından (52) düşük olduğu görülmektedir. Buna göre, toplam yaşam kalitesi ve aile yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta buldukları söylenebilir.

TARTIŞMA ve YORUM

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre ergenlerin kuraldışı davranışları ailelerinin sağlıklı ya da sağlıklı işlev göstermesine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Aile Değerlendirme Ölçeği’nin alt boyutlarından, “problem çözme

işlevi” açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu şiddet, zorbalık gibi problem davranışları ailedeki problem çözme davranışı açısından inceleyen araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Avcı, 2006, Cenkseven ve Yurtal, 2008). Problem çözme işlevinin, ailenin etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi (Bulut, 1990) olduğu göz önüne alındığında, aile içinde problemlerin etkin olmayan yollar ile çözümlenmesi durumunda, çocuğun da model alma yolu ile öğrenme sonucunda, aile dışındaki sosyal ilişkilerinde bu tür problem çözme yollarına başvurma olasılığının arttığı söylenebilir. Smetana ve Daddis (2002) de çatışma çözümünde ebeveynin uygun stratejiler kullanmasının ergenin uygun stratejileri öğrenebilmesi için oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. İletişim alt ölçeği açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları karşılaştırıldığında da sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Oman, Vesely ve Aspy’ nin (2005) ergenlerin saldırganlık ve suç davranışlarını aile yapısı bağlamında inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, olumlu aile içi iletişimin (ebeveynlerin çocuklarının dünya görüşünü anlamaya çalışması, sorunları hakkında konuşması, sevgilerini sözel olarak dile getirmesi,...gibi) ergenleri saldırganlık ve suç içeren davranışlardan koruduğu bulunmuştur. Steinberg’ e (2007) göre de anne-babası ile ilişkileri uzak olan ergenler akran baskısına diğerlerinden daha fazla yatkın olmaktadır. Uzak, düşmanca ya da çatışmalı aile ilişkileri ile büyüyen kişilerin, birbirlerine karşı sıcak ve yakın olan ailelerde büyüyen kişilere göre madde kötüye kullanma sorunlarını geliştirme olasılıkları da daha yüksektir.

Aile Değerlendirme Ölçeği “Roller” alt ölçeği, ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarını, görevlerin belirgin ve eşit olarak üyelere dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilip getirilmemesini içerir. Bu çalışmada, ailedeki rol dağılımı açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren ergenlerin kural dışı davranış puanları karşılaştırıldığında, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranışları daha yüksek düzeyde gösterdiği bulunmuştur. Mishler ve Waxler (1968), sağlıklı ailelerde kişilerin davranışlarını etkileyen ve kontrol altında tutan bir güç yapısının varlığına işaret etmektedirler. Sağlıklı ailelerin iç yapısında güç ve statü açısından belirlenmiş kalıpların bulunduğu, ebeveynin güç isteği statüsü yüksek rolleri, çocukların ise daha kolay ve göreceli olarak aile içinde statüsü daha düşük görevleri benimsedikleri üzerinde durmaktadırlar (Akt: Bulut, 1990). Bu araştırma örneğinde anne, baba ve diğer aile üyeleri yer almadığı için rol dağılımındaki dengesizliğin kaynağı bilinmiyor olsa da kural dışı davranışları daha yüksek oranda gösteren ergenlerin ailelerinin bakım, beslenme ve gelişmeyi sağlama konularında yerine getirmesi gereken görevleri sağlıklı biçimde karşılayamadığını düşündüğü ve ailelerini bu işlev açısından daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir. Ailede rol dağılımı açısından yaşanan bu aksamanın, ergenin sorumluluk duygusunu aile içinde yeterince kazanamamasına yol açtığı söylenebilir. Düşük düzeyde sorumluluk duygusu olan ergen kendi yaşamına yön verme, hedefler

belirlemede de başarısız olabilir. Hirschi de (1969) geleceğe yönelik hedeflerin ve bunlara yönelik ergenin yaptığı yatırımların onu riskli davranışlardan koruduğunu belirtmektedir (Akt: Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981). Duygusal tepki verebilme açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları, sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre, kural dışı davranışları yüksek oranda gösteren ergenlerin sevgi, mutluluk, neşe, kızgınlık, üzüntü, korku...gibi duyguları uygun biçimde ifade etme açısından ailelerini daha olumsuz algıladıkları söylenebilir. Bu bulgu diğer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Avcı, 2006). Duyguların açığa vurulmadığı bir ailede yetişen ebeveyn, kendi yönettiği ailede de duygularını anlatmada zorlanabilir (Orvin, 1997). Güvenli ve sevecen bir aile ortamında kendi duygu ve düşüncelerini açıklamalarına izin verilen ergenler, daha yüksek benlik saygısı ve daha yetkin baş etme stratejileri geliştirirler. Öte yandan zayıf aile bağları olan ergenlerin davranış sorunları yaşama olasılıkları akranlarına göre daha fazladır (Steinberg, 2007). Aile üyeleri arasında açık iletişimin olduğu, duyguların uygun biçimde diğerlerine iletildiği huzurlu aile ortamının ergenleri riskli davranışlara yönelmesine karşı koruyucu faktör olduğu söylenebilir.

Gereken ilgiyi gösterebilme konusunda sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, kural dışı davranışları daha yüksek oranda gösteren ergenlerin ailelerinden algıladıkları ilgi, sevgi ve yakınlığı yeterli görmedikleri söylenebilir. Özellikle çocukluk döneminde aile içinde çocuğun ihmal edilmesinin, yeterli ilgi ve sevgi görmemesinin, ergenlik döneminde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışları gösterme olasılığını arttırdığı ve yine aile içi ilgisizlik ve ihmalin ileri yaşlarda saldırgan davranışların gelişmesi açısından önemli bir risk faktörü olduğu görülmektedir (Connor, 2004). Ailenin, üyelerin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimini ölçen “davranış kontrolü” alt ölçeği açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgu diğer araştırma bulguları ile paraleldir (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005; Stevens ve ark., 2007; Edens, Skopp, Cahill, 2008). Stevens ve arkadaşları (2006), ebeveynlerin aşırı disiplin ve baskı uygulaması ile ergenlerin yüksek düzeyde problem davranış göstermesi arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır. Edens ve arkadaşları (2008) ise tutarsız ebeveyn tutumunun ergenlerde görülen problem davranışları yordadığını bulmuşlardır. Bu sonuçlar ailenin sağlıklı ebeveyn tutumu göstermelerinin ergenlerin problem davranışlara yönelmelerinde etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre aile içinde uygulanan aşırı kontrol ve baskı ya da ilgisiz tutumun ergenin kendini yalnız hissetmesine yol açarak riskli davranışlara yönelmesine neden olduğu söylenebilir. ADÖ’ nün “genel işlevler” alt boyutu açısından sağlıklı ve sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre aile işlevlerini genel olarak sağlıklı algılayan ergenlerin daha sağlıklı algılayanlara göre daha fazla kural dışı davranış sergiledikleri söylenebilir. Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005) de ailenin genel işlevlerinde problem yaşanmasının ergenlerin suça yönelik davranışları anlamlı düzeyde yordadığını

bulmuştur. Dishion ve arkadaşlarına (1995) göre işlevsel olmayan biçimlerde büyütülen çocuklar, diğer çocukların kendilerinden hoşlanmamalarına yol açan saldırganlık gibi kişilik özellikleri geliştirebilirler ve kendilerini seilmeyen, saldırgan davranış gösteren arkadaşlık edebilecekleri çok az seçenikle karşı karşıya bulurlar. Sonuç olarak aile işlevlerinin sağlıklı olmasının çocuk ve ergenlerin problem davranışlara yönelmesini önemli ölçüde engellediği söylenebilir.

Araştırmada, yaşam kalitesi düşük ve yüksek ergenlerin kural dışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, yaşam kalitesi yüksek ergenlerin kural dışı davranışları daha düşük oranda gösterdiği söylenebilir. Bu bulgu benzer araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Valois ve ark., 2001; Suldo ve Huebner, 2004; Bastiaansen, Koot ve Ferdinand, 2005). Valois ve arkadaşları (2001) silah taşıma, okula silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bu araştırmada aynı zamanda, Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği' nin aile alt boyutuna göre, aile yaşam kalitesi yüksek ve düşük olan ergenlerin kural dışı davranışları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Buna göre, aile yaşam kalitesi yüksek ergenlerin kural dışı davranışlara daha az yöneldiği söylenebilir. Literatürde doğrudan ergenlerin kural dışı davranışları ile aile yaşam kalitesini inceleyen araştırmalara rastlanamamıştır. Ancak elde edilen bulgu, aile ilişkilerinden memnun olma ve kural dışı davranışları inceleyen araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Ramos ve ark., 2006; Stevens ve ark., 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007). Ramos ve arkadaşları (2006), ergenlerin ebeveynleri ile iletişimlerinden memnun olma düzeyi yükseldikçe riskli davranışların azaldığını bulmuşlardır. Balkaya ve Ceyhan (2007) ergenlerin ailelerinde kendilerini mutlu hissetme sıklıkları arttıkça suç davranış düzeylerinin düştüğünü bulmuşlardır. Buna göre, bedensel ve ruhsal sağlığı yerinde aile üyelerinden oluşan, birbirlerinden ve diğer insanlardan destek alan ailelerdeki koruyucu ve destekleyici ortamın ergenleri kural dışı davranışlara yönelmeye karşı koruyucu rol üstlendiği söylenebilir.

Kaynakça

- Adams, G.R., Berzonsky, M.D. (2003), *Blackwell Handbook Of Adolescence*, Australia: Blackwell Publishing.
- Akduman, G.G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007), "Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi", *Türk Pediatri Arşivi*, 42, 156-161.
- Alikaşifoğlu, M., Ercan, O. (2009), "Ergenlerde Riskli Davranışlar", *Türk Pediatri Arşivi*, 44, 1-6.
- Aras, Ş., Günay, T., Özan, S., Orçın, E. (2007), "İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları", *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 8, 186-196.
- Avcı, R. (2006), "Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi",

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
- Bahçivan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005), “Aile ilişkileri, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 55, 61–74.
- Balkaya, A., Ceyhan, E. (2007), “Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3, 11, 13-27.
- Bastiaansen, D., Koot, H.M., Ferdinand, R.F. (2005), “Determinants Of Quality Of Life In Children With Psychiatric Disorders”, *Quality Of Life Research*, 14, 1599-1612.
- Benson, M., Buehler, C., Gerard, J. M. (2008), “Interparental Hostility And Early Adolescent Problem Behavior: Spillover Via Maternal Acceptance, Harshness, Inconsistency, And Intrusiveness”, *Journal Of Early Adolescence*, 28, 428-454.
- Buehler, C., Gerard, J.M. (2002), “Marital Conflict, İneffective Parenting And Clidren’ S And Aolescent’ S Maladjustment”, *Journal Of Marriage And Family*, 64, 78-92.
- Bulut, I. (1990), *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Buysse, W.H. (1997), “Behaviour Problems And Relationships With Family And Peers During Adolescence”, *Journal Of Adolescence*, 20, 645-659.
- Cenkseven-Önder, F., Yurtal, F. (2008), “Zorba, Kurban ve Olumlu Özellik Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi”, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 3, 805-832.
- Connor, D.F. (2004), “Aggression And Anti-Social Behavior In Children And Adolescent”, New York: *The Guilford Press*.
- Cui, M., Donnellan, M.B., Conger, R.D. (2007), “Reciprocal Influences Between Parents' Marital Problems and Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior”, *Developmental Psychology*, 43, 6, 1544-1552.
- Çok, F., Güney-Karaman, N. (2008), “Ergenlerde Risk Alma ve Eğitime Yansımaları”, *Eğitim Psikolojisi Sempozyumu*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 22-23 Mart 2008.
- Delikara, İ. (2001), “Ergenlerin Akran İlişkileri İle Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayını.
- DiClemente, R.J., Gina M. Wingood, G.M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B.K., Harrington, K., Davies, S., Hook, E.W., Kim Oh, M. (2001), “Parental Monitoring: Association With Adolescents' Risk Behaviors”, *Journal Of The American Academy Of Pediatrics*, 107, 6, 1363-1368.
- Dishion, T., Andrews, D., Crosby, L. (1995), “Anti-social Boys and Their Friends In Early Adolescence: Relationship Characteristics”, *Quality and Interactional Process*, 66, 139-151.

- Dogan, S.J., Conger, R.D., Kim, K.J., Masyn, K.E. (2007). "Cognitive and Parenting Pathways in the Transmission of Antisocial Behavior From Parents to Adolescents" *Child Development*, 78,1, 335-349.
- Edens, J.F., Skopp, N.A., Cahill, M.A. (2008), "Psychopathic Features Moderate the Relationship Between Harsh and Inconsistent Parental Discipline and Adolescent Antisocial Behavior", *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37, 2, 472-476.
- Erdoğan, Y. (2005), "Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri İle Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12,3,106-114.
- Factors In Adolescent Problem Behavior: Moderator Effects And Developmental Change", *Developmental Psychology*, 31, 6, 923-933.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Bilge, B., Dündar, P.E., Pala, T., Oral, A. (2004), "Kiddo-Kindl (Kindl Ergen Formu) Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Sürümü Geçerlilik ve Güvenirlik Sonuçları", *1. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu*, İzmir.
- Feimi, Seini. (1998), "Ankara'da Kalaba Lisesi Öğrencilerinin Okul Başarısı İle Sapmış Davranış Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Acıdan İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gullato, T.P., Adams, G.R. (2005), *Handbook Of Adolescent Behavioral Problems Evidence-Based Approaches To Prevention And Treatment*, New York: Springer Science.
- Haugaard, J.J. (2001), *Problematic Behaviors During Adolescence*, New York: McGraw-Hill.
- Jessor, R. (1991), "Risk Behavior İn Adolescence: A Psychosocial Framework For Understanding And Action", *Journal Of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Jessor, R., Donovan, J.E. ve Costa, F.M. (1994), *Beyond Adolescence; Problem Behavior and Young Adult Development*, USA: Cambridge University Press.
- Jessor, R., Van Den Bos J., Vanderryn, J., Costa, F.M., Turbin, M. (1995), "Protective Factors İn Adolescent Problem Behavior: Moderator Effects And Developmental Change", *Developmental Psychology*, 31, 6, 923-933.
- Kaner, S. (1992), "Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25,2,473-496.
- Kaner, S. (2001), "Ana baba Denetimi İle Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Ankara: *1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, 229-255
- Kayıhan, H. (2007), "Yaşam Kalitesi", *1. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi*, Yaşlılık Konseyi Derneği, İstanbul, 1-3 Ekim 2007.
- Kıran, B. (2002), "Akran Baskı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Oman, V., Vesely, S.K., Aspy, C.P. (2005), "Youth Assets, Aggression, And Delinquency Within The Context Of Family Structure", *Journal Of Health Behavior*, 29, 6, 557-568.
- Orvin, G. (1997), *Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamamın Yolları*, (Çev: A. Güran.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C.Y., Erol, B. (2004), "Madde Bağımlılığını Önlemede Öğretmen ve Ebeveyn Eğitimlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 213-221.
- Pardinin, D.A., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (2005), "Developmental Shifts In Parent and Peer Influences on Boys' Beliefs About Delinquent Behavior", *Journal Of Research On Adolescence*, 15,3, 299-323.
- Park, J., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A. P., Poston, D., Mannan, H., (2003), "Toward Assessing Family Outcomes For Service Delivery: Validation Of A Family Quality Of Life Survey", *Journal Of Intellectual Disability Research*, 47, 5, 367-384
- Pettit, G.S., Laird, L.D., Dodge, K.A., Bates, J.E., Criss, M.M. (2001), "Antecedents and Behavior Problem Outcomes of Parental Monitoring and Psychological Kontrol In Early Adolescent", *Child Development*, 72, 2, 572-598.
- Ramos, V.G., Raccard, J., Dittus, P., Bouris, A.M. (2006), "Parental Expertise, Trustworthiness, and Accessibility: Parent-Adolescent Communication and Adolescent Risk Behavior", *Journal Of Marriage and Family*, 68, 1229-1246.
- Ravens-Sieberer, U., Bullinger, M. (1998), "Assessing the Health Related Quality Of Life In Chronically Ill Children With The German Kindl: First Psychometric and Content-Analytical Results", *Quality Of Life Research*, 4,7, 279-372.
- Robin, A. L. , Foster, S. L. (1989), *Negotiating Parent-Adolescent Conflict*, NewYork: The Guilford Press.
- Sipahioğlu, Ş. (2002), "Ana Baba Tutumları ile Gençlerdeki Duygusal ve Davranışsal Bozukluklar Arasındaki İlişki", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Siyez, M.D. (2006), "15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Siyez, M.D. (2007), "Lise Öğrencilerinde Problem Davranışların Görülme Sıklığı: İzmir Örnekleme", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, 28, 15-28.
- Siyez, M.D., Palabıyık, A. (2009), "Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Madde Kullanım Sıklığı, Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Yanlış İnanışları İle Madde Reddetme Becerileri Üzerindeki Etkisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 28, 56-67.

- Slicker, E.K. (1998), "Relationship Of Parenting Style To Behavioral Adjustment In Graduating High School Seniors", *Journal Of Youth And Adolescence*, 27, 3, 345-372.
- Smetana, J. Daddis, C. (2002), "Domain Spesific Antecedents Of Parental Psychological Control And Monitoring: The Role Of Parenting Beliefs And Practices", *Child Development*, 73, 563-580.
- Sprinthall, A., Collins, W.A. (1995), *Adolescent Psychology Developmental View*, New York: McGRAW-HILL, INC.
- Steinberg, L. (2007), "Ergenlik" (Çev: F.Çok), Ankara. İmge Kitabevi
- Stevens, G.W. J. M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., Crijnen, A.A.M. (2007), "Parenting And Internalizing And Externalizing Problems In Moroccan Immigrant Youth In The Netherlands", *Journal Of Youth Adolescence*, 36, 685-695.
- Suldo, S.P., Huebner, E.S. (2004), "The Role Of Life Satisfaction In The Relationship Between Authoritative Parenting Dimensions And Adolescent Problem Behavior", *Social Indicators Research*, 66, 165-195.
- Tamar, M. (2005), *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*, İzmir: Çelikkol Yayıncılık.
- Torrente, G., Vazsonyi, A. (2008), "The Salience of the Family in Antisocial and Delinquent Behaviors Among Spanish Adolescents", *The Journal of Genetic Psychology*, 169,2, 187-197.
- Trentacosta, C.J., Shaw, D.S. (2008), "Maternal Predictors of Rejecting Parenting and Early Adolescent Antisocial Behavior", *Abnormal Child Psychology*, 36, 247-259.
- Valois, R.F., Robert, F., Zullig, K.J., Huebner, E.S., Drane, J.W. (2001), "Relationship Between Life Satisfaction and Violent Behaviors Among Adolescents", *American Journal of Health Behavior*, 25,4, 353-366.
- Wiatrowski, W.D., Griswold, D.B., Roberts, M.K. (1981), "Social Control Theory and Delinquency", *American Sociological Review*, 46, 525-541.
- Yılmaz, T. (2000), "Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.